RÂNDUIALA

ION I. IONICĂ

HORIA

OAMENI ŞI LOCURI

RÂNDUIALA

ION I. IONICĂ

HORIA

BIBLIOTECA ERNEST BERNEA

OAMENI ȘI LOCURI

H O R I A

...ţundră de flacări ţi-aruncă pe umeri
munţii înalţi.
să suferi înmiit cât toţi ceilalţi
şi rănile nicicând să nu-ţi numeri.

A. Cotruş

La o sută şi cincizeci de ani de la martiriul din Alba-Iulia viaţa de foc şi de chin a Căpitanului răscoalei închide pentru noi o întrebare plină de noimă. Din rândul poporului celui robit al Valahilor ardeleni, ce puteri neştiute au ridicat pe Vasile Nicola Ursu, iobag din domeniul fiscal al Zlatnei, om cu mâni muncite şi cu suflet de trudă, să hotărască în veac, el, soarta istoriei neamului său şi să cheme, prin vremuri, în sufletul generaţiilor urmaşe, din adâncurile lor, energiile neînfricate şi vrerile cele fără 'ntoarcere? Nimic în starea sau în averea sa, nimic în portul sau în numele său dintâiu n'ar părea să vestească soarta înaltă căreia i-a fost menit. Nici unul din faptele obicinuite în răscoală, de vitejie şi de cruzime (de care el însuşi se pare a fi fost strein) nu l-ar fi putut ridica, singur, atât de sus. Tăria lui neasemuită venea dar, din altă parte.

Lumea streină a epocii, în marea-i majoritate, ar fi vrut să vadă în fapta lui aventura unui iobag, ridicat împotriva domnilor săi şi care, din visu-i de mărire, ajutat o clipă de *noroc*, ajunge să-şi ispăşească semeţia nebună pe roata de la Alba-Iulia. O ciudată literatură de obârşie ungurească, plină însă de expresiuni româneşti deformate, dă glas acestei înţelegeri, înfăţişând pe moţul din Albac, ca pe un căpitan de haiduci, care îşi caută folosul în ţara Ardealului: «Hora be şi hodinestie, czara plinse si plieteste». Câteva versuri, din cele prezentate la Expoziţia din 1935 a Academiei [1]), închipuie chiar pe puternicul Căpitan al răscoa-

1) Organizată de d-l O. Beu.

lei, înfiorat şi nedumerit în faţa norocului care-i aducea acum atâta tărie, dar care mai târziu îl va lăsa să cadă:

Rogu-te nărocule,
Din aripi sburătorule,
Ce ţi-am greşit aşa mare?
De m'ai lăsat aşa tare? [1])

Şi totuşi nimic nu-i mai strein ca norocul de duhul faptei lui Horia. Norocul poate să mărească sau să scadă, prin lipsa lui, folosul omului, nicăieri el nu-i poate da tărie adevărată, nici trăinicie făpturii dincolo de veac. Ci nu în el, nu în semeţia ce o trezeşte, va trebui să căutăm izvorul măririi lui Horia. Pentru noi puterea sa şi viaţa peste veac a faptei moţului iobag stă în smerenia lui, în supunerea desăvârşită poruncii momentului istoric al neamului său. El cel dintâiu dintre toţi a înţeles-o, el cel dintâiu a dus-o în faptă. De aci din împărtăşania ţăranului din Albac cu duhul strămoşilor morţi în pământul atunci înstreinat al Ardealului, se ridică elementele tăriei sale, împotriva cărei întâmplările schimbătoare ale vieţii nu mai pot nimic.

Spre a-l înţelege deci şi spre a-i înţelege fapta cată să înţelegem porunca de atunci a Istoriei şi a Pământului ardelean.

II

In aceea vreme, viaţa pământenilor din ţara Moţilor înfăţişa un fragment din marea dramă a neamului românesc de dincolo de munţi, ajuns în iobăgie pe pământul devenit «pădure» a regelui (Erdély) şi-apoi a nemeşilor unguri. Peste ţările româneşti din cetatea munţilor şi dinspre şesul Tisei, din sec. al XI-lea, se aşezase stăpânirea streină şi elementele colonizării. Am arătat în numărul trecut al Arhivei noastre progresiunea, până la începutul secolului al XIII-lea, a acestei înstăpâniri a poporaţiunilor streine. La această dată şi mai târziu încă, două secole, organizările vieţii româneşti, cu voevozii, cu chenezii (cnezii), cu oamenii lor liberi stăruiau încă, în bună parte, ţinute în viaţă de trebuinţele de apărare ale regatului ungar în laturile sale de miază-zi [2]), poate iarăş, apărate ele

1) Citarea, aproximativă ca scriere, o facem din memorie.

2) «In părţile de peste Carpaţi... poporulu românu aprope peste totu loculu avea *teritoriele* sale *naţionale*, teritorii cu instituţiuni particulare, şi unde administraţiunea se afla în mâna elementului românu. Aşa era în partea meridională a Transilvaniei, *Ţèra Făgăraşului* sau Terra Blacorum in sec. alu XIII, iar în partea de apusu *Banatulu Severinului* — Terra Zewrino — divisatu in opt districte naţionale numite *districtus volahicales*, şi tôte aceste dis-

însele de întăririle naturale ale ţinuturilor muntoase [1]). Din clasa acestor chenezi şi voevozi români, dăruiţi cu privilegii nobilitare de regii unguri, s'au ridicat, în acele timpuri, războinicii cari au acoperit de glorie armatele regale, până la acel om de faimă europeană, Ioan Corvinul, ajuns regent la Buda şi părinte de rege. Cu aceeaş clasă nobilitară română din Ardeal trebue să punem în legătură, cu aproape două veacuri mai înainte, întemeierea principatelor «transalpine».

«Ie seculu XIII-lea aşa dară şi până în a doua jumătate a secolului alu XIV-lea — ne spune istoricul Densuşianu — poporulu românulu din Transilvania şi Ungaria ni se presintă ca un poporu liberu militaru, cu teritoriele şi clasele sale naţionale, cu instituţiunile sale particulari, in scurt ca o naţiune politică distinsă in toate elementele sale de naţiunea ungurească, secuiască şi săsească» [2]).

Dar stările acestea ale neamului românesc, sub noua stăpânire streină, erau vremelnice şi închideau în însăşi condiţiunile lor de viaţă politică supusă germenii trecerii şi a decăderii. După a doua jumătate a sec. al XIV-lea şi mai vârtos în al XV-lea sec. Românii pământeni încep să-şi piardă libertatea dăruiţi ca părţi ale lui *fundus regius* diferiţilor particulari, nobili sau comunităţi religioase. Pe de altă parte conducătorii români cu privilegii regale, stăpâni de pământ, siliţi să treacă la catolicism pentru păstrarea acestor privilegii, se pierd încetul cu încetul în nobilimea maghiară [3]).

La începutul celui de-al XVI-lea sec. cea mai mare parte a clasei conducătoare româneşti nu mai era românească. Renunţând de a mai

---

tricte formând o provincie naţională in sînulu regatului ungurescu, in frunte cu un banu sau voivodu — aşa era Ţéra Haţegului cu ţinutulu Hinedoarei şi al Devei formându unu complexu de mai multe districte românesci, organizate intogmai ca Ţéra Făgăraşului şi ca Banatulu, pe baza unui sistemu militaru. Şi deasemenea districte românesci mai aflăm in partea de miedă-noapte a Banatului, în ţinutulu Aradului, in Zarandu, in comitatulu Bihorului, în Beregu, in Maramureş... etc.

Pe lângă instituţiunea voivodateloru şi a chneziateloru, pe lângă clasele sociale diferite de clasele ungaresci, mai esista in ţinuturile românesci şi unu dreptu consuetudinariu românu — jus colonie, antiqua lex districtuum volahicalium — ... etc. DENSUŞIANU, *Revoluţiunea lui Horia*, pg. 52—55 Buc. 1884.

1) C. GIURĂSCU: *Istoria Românilor* vol. I pg. 275—76, Buc. 1935.

2) N. DENSUŞIANU, op. cit. pg. 57, Autorul citează din Fontes rerum austr. 11 Abth. XV Band. I Th. 167 pentru anul 1291: Andreas.... Quod cum universais nobilibus Saxonibus, Syculis et *Olachis*....

3) N. IORGA, *Istoria Românilor din Ardeal şi Ungaria* Buc. 1915 pg. 100—101. «Trecând prin curtea Regelui, descendenţii Voevozilor şi ai cnezilor intrară pe la jumătatea secolului al XV-lea, trecând la catolicism, în nobilime, va se zică în «naţiunea» ungurească, însemnând foarte mult in mijlocul vieţii militare şi politice a Ungariei, dar în aceaşi măsură însemnând foarte puţin în viaţa naţională a Românilor.

Vedem acum Voevozi, ca Moga, Vladislav de Buia, Ştefan de Birtin, Ioan de «Fenyopatak»... Şerban şi Ioan de Ribiţa, în părţile Inidoarei, cari sînt simpli dregători ai marilor nobili unguri, cu drepturi la Baia de Criş».

aduce în gândul şi în fapta sa puterile de viaţă ale neamului originar ea îşi pierde raţiunea de a exista şi dispare lăsând poporul fără priveghere şi fără îndrumare. Chenezii în bună parte retrogradaţi în starea ţărănească şi despuiaţi de pământurile lor străvechi, sunt aserviţi, împreună cu ţăranii, nobililor maghiari ca iobagi de moşie. Statutul acestor iobagi se precizează treptat deodată cu reprimarea răscoalelor ţărăneşti în care Românii se unesc cu iobagii streini în faţa apăsării tot mai grele a domnilor feudali: la 1437-38, prin înţelegerea dela Căpâlna a nobililor (între cari şi unii români), a Saşilor şi a Secuilor, cunoscută sub numele de *Unio trium nationum*, şi la 1514 prin Tripartitul lui Werböczy. Ţăranul român devine tot mai mult, după expresia unui scriitor ungur, «un sclav trântit în pulbere şi menit să trăiască sub arbitru». Intreaga populaţiune română a Daciei superioare ajunge să fie scoasă afară din lege: «In afară de munca pentru plata sa ţăranul nu mai poate stăpâni nimic» [1]). Urmează dela 1540 la 1653, un şir întreg de legi, cele mai multe înainte de Mihaiu-Viteazul, adunate sub numele «*Aprobatae Constitutiones Regni Transilvaniae ed partim Hungariae eidem anexarum*». Prin ele naţiunea română este declarată a fi vremelnic îngăduită în ţară: «locuitorii ce se ţin de secta Românilor sau a Grecilor [2]) se sufer provizoriu în ţară până le va plăcea Principilor şi pământenilor ţării — ...«usque ad beneplacitum Principum et Regnicolarum» [3]).

Şi astfel în decursul câtorva secole. Românii, autohtonii ţărilor carpatice, reduşi, prin aparatul juridic al stăpânirii streine, la singura stare a ţărănimii, ajung să-şi identifice naţionalitate şi stare socială, iar pe aceasta cu iobăgia. «Stătură în curând, faţă în faţă, două naţionalităţi, în locul celor două clase ce existau mai înainte: Ungurii ca apăsători, Românii ca apăsaţi» [4]).

Reduşi însă la şerbie şi la condiţiuni de viaţă neomeneşti, Românii, îşi primesc cu greu soarta lor. In ei rămâne mereu viu gândul dreptului de străveche stăpânire a pământului dac.

Răscoalele sunt dese [5]) şi în ele se ţin neîntreruptă aspiraţia redobândirii acestei stăpâniri [6]). Dar lupta lor pentru pământ şi libertate

---

1) WERBÖCY: *Jus Tripartitum* 1914 Pars 111, tit. 30 2 8. Textul complet, din care se citează obicinuit propoziţiunea de mai sus, e următorul: «Rusticus praeter mercedem et proemiam in terris domini sui questitus, ad propietatem nihil juris habet sed totis terrae proprietas ad dominum terrestrem spectat et pertinet».

2) Adică de rit grecesc.

3) *Aprobate constitutiones...* I, 1, 13.

4) AL. XENOPOL, *Istoria Românilor* ed. II. (1914) vol. V. pg. 336.

5) Istoricul N. Densuşianu enumără de la 1387 la 1784, până la douăsprezece asemenea răscoale parţiale. Vezi Revoluţia lui Horia pg. 72, nota.

6) Cu deosebire clară se arată aceasta în mişcarea de la 1784. Vezi mai jos cap. III.

ajunge în acest chip o luptă de neam. Încă de la Mihaiu-Viteazul, care în 1599, la trecerea sa în Ardeal, este socotit de iobagii români, răsculaţi împotriva apăsătoarei stăpâniri a nobilimei maghiare, ca un liberator din *neamul lor*, conştiinţa aceasta naţională se arată [1]).

Dar asemenea lupte dacă, pe deoparte, zideau sufletul românesc al ţărilor transcarpatine, ele contribuiau prin rezultatele lor nefericite să îngreuneze tot mai mult situaţia iobagilor români, fiind prilej de tot mai aspre reglementări de raporturi între domni şi şerbi. Prin ele procesul de despuiere şi de împovărare progresivă a ţăranilor ardeleni de către streinii ajunşi privilegiaţi în Principat, continuă şi sub regim austriac (1687), până la sfârşitul secolului al XVIII-lea, de-a lungul domniilor mai blânde, a Mariei Teresa [2]) şi a liberalului său fiu, Iosif al II-lea. Stăm faţă chiar, în decursul acestui secol al «luminilor», la ultimile întreprinderi ale feudalităţii streine de a reduce în stare de robie şi cele din urmă fragmente libere — uimitor strecurate prin cumplita apăsare a vremilor — de populaţie românească în Ardeal. Avem pedeoparte treptata coborîre în şerbie a Moţilor din Munţii Apuseni, pe de alta, barbara faptă săsească a măcelului de la Săliştе, în 1774, cu scopul de a se iobăgi peste cincispreze mii de locuitori [3]). Asupra acestea din urmă nu ne vom opri, dar cea dintâiu ne duce în miezul expunerii.

«Locuitorii din Munţii Apuseni — dăm aci cuvântul istoricului Lupaş — şi-au păstrat până în sec. al XVIII-lea calitatea de ţărani liberi, scutiţi de îndatoririle iobagilor. Dreptul de folosinţă a pădurilor şi păşunilor le-a dat putinţa unui trai mai bun decât al iobagilor. Relativa lor bună stare începuse de la o vreme a fi ca un ghimpe în ochii dregătorilor streini, cari cu ajutorul stăpânirii austriace isbutiră a face să fie declarat domeniu al statului teritoriul Munţilor Apuseni (domeniul Zlatnei). Starea ţăranilor din munţi fu redusă cu timpul aproape la aceiaş treaptă cu a iobagilor, devenind tot mai anevoie de suportat... Pentru impozitele pe cari ţăranii din munţi erau obicinuiţi din vechime a le plăti prin contribuţii în natură, după produsele lor, se introduseră taxe de răscumpărare, la început destul de modeste, sporite însă din an în an. Astfel taxele de răscumpărare de aprox. 6000 fl. fură sporite în 1775 la 15.000 fl., iar în 1783 la peste 21000 fl. In afară de aceste taxe ţăranii... erau mânaţi la tăiatul

1) Avem în această privinţă mărturia nefalsificată a cancelarului Wolfgang Bethlen: «Indată ce se lăţi — scrie el — vestea despre nefericita luptă de la Sibiu, care, ca un fulger, străbătu toată ţara, Românii din Transilvania făcură conspiraţie se uniră cu streinii de aceeaş ginte şi începură să cutreere ţara... Românii din Transilvania făcură conspiraţie în credinţa că au să capete un domn din ginta lor». W. BETHLEN, *Historia de rebus transilvanicis*, tom IV, pg. 428, cit. de Xenopol Ist. Rom. V pg. 341 şi Densuşianu op. cit. 70.

2) Istoria notează cum în 1769, Maria Tereza, cerând municipiilor transilvane informaţiuni asupra serviciilor şi prestaţiunilor poporaţiunii iobăgite, cu gândul unor îmbunătăţiri a stării ei, primi de la acelea răspunsul «brusc şi îngâmfat», că ‚poporulu ţieranu agricultoru este condamnatu la sierbitute le veci, pentrucà e stigmatizatu prin lege cu not'a necredinţei... poporulu nu robesc domniloru pentrucà locuesc pe pamentulu loru, ci robesce pentrucà este condamnatu a robi in veci, fàra cà domnii se fia datori cu ceva iobagiloru, cà-ci acestora nu le compete nimicu.... GH. BARIŢIU: *Parti alese din Istori'a Transilvaniei* Sibiiu 1890 vol. I pg. 487—488.

3) Comunele Selişte, Tilişca, Cacova, Galeşiu, Sibielu şi Vale. Vezi Bariţiu op. cit. 1. § 87.

lemnelor şi la cărăuşirea lor... Au mai fost apoi despoiaţi şi de vechiul drept de păşunat şi siliţi a cumpăra bucatele cu preţ îndoit de la arendatorii domeniului, câtă vreme mai înainte puteau să şi le procure ei înşişi, fiind liberi de ori ce vamă, ş. a.[1]).

In urma îndelungatului şir de asemenea fapte, cari îşi găsesc corespondentele în toate părţile Principatului, starea Românilor din Ardeal ajunse acolo unde două lucruri mai sunt cu putinţă: hotărîrile extreme sau primirea resemnată a morţii. Pământenii ţinuturilor ardelenești coborîseră până la robia cea mai de jos «batjocoriţi şi bătuţi nu numai de domni, ci încă şi de iobagii de naţionalitate maghiară». Reluând, după istoricul maghiar, comitele Teleki, înşirarea cauzelor care au dus la răscoala din 1784, Gh. Bariţiu ne dă din viaţa iobagilor români din acel timp, un tablou dramatic, purtând în sine înţelegerea mobilelor de acţiune ale răsculaţilor de mai târziu şi a tuturor exceselor făptuite. Iată-l fragmentar reprodus:

«Amploiatii magiari apasa si storcu pe poporulu romanescu, pentrucà pe lànga ce smulgu de la elu totu feliulu de viptualii, apoi îl despóia si de bani.

Iobagii sunt mànati la robot'a boiérésca inca si in dile de serbatori.

Dupa ce asia numitele sessiuni se desfăcu (in urmarea inmultirei locuitoriloru) in càte 8, inca si in càte 12 parti, boierii (domnii) iau de la fia-care iobagiu totu atàta servitiu urbariale, totu atâtea dile de robota, cà si pe candu mosii'a intrégа erá numai la man'a unui iobagiu...

Prestea acea robotà in natura, mai trebuea se dea fia-care iobagiu càte 2 fl. 33 cr., càte un stânjinu de lemne, si càte una cana de untu...

In unele ţinuturi iobagii sunt mànaţi la lucru anume in capu de érna càte patru septemani (la trieratu, la taiatu lemne in padure) éra vér'a càte doue si mai multe septemani intinsu, fàra cà se'şi mai póta vedé si de cas'a, famili'a şi economi'a sa. In alte ţinuturi, érasi unii membrii ai familileloru iobagesci trebuea se stea regulatu peste tóta septemana in totu descursulu anului in servitiulu boerescu, sau cu palm'a sau cu carulu, sau si in ambele moduri; afara de aceea mai avea se numere fia-care iobagiu, de fia-care sessiune càte 22 de fiorini pe anu totu la boeriu.

Soţiile şi fiicele iobagiloru sunt obligate a implini la curtea boierească lucruri femeiesci .torsu, tiesutu...) fàra cá aceea munca se li se compute intru nimicu.

Unii iobagi sunt obligati a plati la boieróica inca si pentru femeile loru càte un fl.

Iobagii din unele dominie sunt necessitati a scóte càte 70—80 de cară cu boi, spre a transoprta bucatele domnesci din Transilvania la Ungari'a, éra daca in acelea drumuri lungi le peru vitele, nu li se face nici-unu desdaunare.

In comunele mai departate de locuintia boierului fiacare iobagiu este obligatu a prepara càte una mila pàri de vila si a'i transoprta la loculu unde li se demanda.

Dela càte 10 oi iobagesci boieriulu luà càte un'a cu mielu.

La grapatu de semanaturi injugà şi pe ómeni, cá si pe vite.

Aristocratii supunu si subjuga si pe ómeni liberi la iobagia. Dupa-ce móré iobagiu, tóta averea lui cade in manile domnului, éra pe feciorii iobagiulu îi dà la óste, sau îl face sierbi in curtea sa.

Domnii răpescu agrii de aratu, livedile si padurile dupa placulu lor de la iobagi, éra dupa aceea iobagi spoliati de aaduri sunt necisitati a cumpara lemne cu bani scumpi de la boiri, éra une-ori trebue se le lucre càte treidieci de dile pentru càte unu stànjinu de lemne...[2]).

---

1) I. LUPAŞ: *Răscoala ţăranilor din Transilvania la anul 1874.* Cluj 1934. pg. 60—62.

2) GH. BARIŢIU, op. cit. pg. 475—579 cu referire la Teleki: A Hora támadás története pg. 65—67 (Istoria răscoalei lui Horia).

Ş. A. M. D. Inşirarea se prelungeşte pe patru mari pagini de carte.

III.

Suntem aci la începutul penultimei decade a secolului al XVIII-lea când zăgazurile se rup. Şi de-odată, din lumea aceasta năpăstuită şi pentru ea, se ridică un om, dintre ceilalţi, şi pune hotar între două lumi.

Omul acesta nu venea pentru sine. El nu va grăi pentru sine şi nicăieri nu-şi va căuta folosul. El venea poruncit din străfundurile Istoriei să dea viaţă mişcării de răscruce a neamului său. Fapta lui isvora dintr'o prea îndepărtată înlănţuire, pe care nimic n'ar mai fi putut-o clinti. Prin ea se pronunţa voinţa dârză a unui neam care nu se lăsa să moară. Şi dacă atunci un om s'ar fi dat la oparte, un altul ar fi venit să ia povara faptei; şi dacă toţi s'ar fi dat la oparte, un neam s'ar fi prăbuşit. Dar mărirea omenească a lui Horia e de a fi luat asupră-şi, fără şovăire, până în cele mai cumplite încercări, destinul chinuitului său popor.

Numele însuşi nu-i aparţinea. I-l dăruise poporul pentru glasul pretutindeni îndrăgit al fluierului său, care chema ca 'ntr'o horă, acum înceată şi dureroasă, acum strigată şi aspră, toată nădejdea înnecată în jale şi tot dorul necuprins al Moţilor din Munţi. Făptura sa întreagă era a neamului ale căruit tării împrăştiate s'au întrupat în ea.

Nimic nu este mai vădit decât caracterul impersonal şi reprezentativ al faptei lui. In mai multe rânduri poporul s'a recunoscut în el, iar, odată, cu glas mare, s'a ridicat mulţimea, să spună trimisului imperial care i-l cerea, ca pe instigatorul răscoalei, că nu un om ci «ţara a făcut toate».

Chipul său, aşa cum bogata iconografie a vremii ni l-a păstrat ne arată în el o fiinţă de rasă în care neamul s'a limpezit: o frunte largă, gânditoare, îi încununa figura, părul despărţit pe creştet îi cade în părţi, încadrând o faţă prelungă, în adâncul căreia ard privirile. In portretele unui Koréh Sigismund [1]) sau ale unui Martin Stock [1]), pluteşte pe faţa aceasta a căpitanului răscoalei nu ştiu ce aer de meditaţie adâncă şi tristă, care, la cel dintâiu, atinge marginile sfintei evlavii. Nepreveniţi am putea crede că ne găsim înaintea unui meditativ, dar profilul îndrăzneţ vădeşte din plin trăsăturile hotărîrii neînfricate.

Descrierile fizionomice ale vremii întăresc impresiile iconografice:

«Privirea lui este intunecoasă şi melancolică — ne scrie un cronicar anonim —. O perpetuă seriozitate a tras brazde mai mult pe faţă decât pe fruntea sa. O barbă neagră şi

1) Vezi reproducerile în frumosul volum al d-lui O. BEU: *Răscoala lui Horia în arta epocii.* Buc. 1935.

*

subțire îi umbrește și-i întunecă și mai mult fizionomia. Configurația capului este prelungită, fața ovală cu o frunte marcantă... cu sprânceana bine potrivită. Nasul ca de șoim este îngust, arcuit și deosebit de fin, la rădăcină foarte ascuțit. Gura bine proporționată are o linie spiritualizată. Profilul frumos cu bărbia ascuțită se potrivește foarte bine cu fruntea și mai cu seamă cu chipul său oval. Gâtul lung și drept este într'adevăr foarte frumos. Intreaga ținută arată, după principiile fizionomice, că omul acesta nu poartă un cap comun. Ochii negri nu sunt prea mari, însă plini de foc, observând tot și oprindu-se instantaneu... Horia este de statură mijlocie, mai mult svelt. In general toată osatura corpului său, cu pieptul și umerii solizi și tari, ne prezintă pe un bărbat plăcut și bine proporționat, care, când merge sau sta, se ținea *întotdeauna drept*»[1]).

Astfel ne este înfățișat Horia. Totul la el, cum ne spune un alt cronicar, «părea născut pentru domnie», dar nu pentru domnia zadarnică a locului sau a numelui, ci pentru domnia faptei, care însemnează luptă înmiită și jertfă pentru toți. A conduce prin porunca destinului un neam înseamnă a-l sluji, până dincolo de puterea obicinuită a omului, cu cea dintâiu și cea mai sfântă jertfă.

Așa a crescut Horia în Vasile Nicola Ursu, așa a crescut Moțul în omul din Albac.

Când s'a ivit Horia, întâmplări noi veneau să frământe viața iobagilor ardeleni. Fără ca să schimbe ceva în rânduiala cea din afară a lucrurilor, ele au mișcat totuși sufletele oamenilor prin nădejdea ce păreau să o aducă într'o ușurare a jugului feudal. Stăpânirea cea nouă de la Viena se arăta îndemnată atunci să ridice din grelele sarcini ce apăsau bietul popor valah din Transilvania. Prin conscripția militară, ea dădea iertare de iobăgie tuturor celor ce se înrolau pentru apărarea monarhiei în regimentele nou înființate de grăniceri. Prin decrete și porunci, ce porneau din cancelaria împărătească, noul monarh, spirit tolerant și liberal, se arăta hotărît să schimbe starea poporului de jos ștergând servituțile feudale. Un vânt nou, venit dinspre Apus, bătea în vechea monarhie absolutistă. Școlile noi, îngăduite prin plecarea greco-catolică și, mai cu seamă, prin lupta episcopului Klein, începeau să deschidă și puținor, foarte puținor Români, alte orizonturi de cunoaștere și de îndrăzneală. Fapte ca acestea treziră în curând, în sufletele năpăstuiților iobagi din țara Ardealului nestăvilita dorință de o viață mai liberă și mai dreaptă pe pământurile lor strămoșești.

Dar nădejdea răzmată pe dispozițiile Curții se isbea de realitatea potrivnică a stăpânirii domnilor de pământ, de «națiunea» maghiară, care, puternică pe privilegiile sale, pedepsea acum plângerile și împiedeca pe de altă parte, conscripția militară.

---

1) «*Horya und Klotska Obenhaupt und Rathgeber der Aufrührer in Siebenbürgen*» 1785 cit. de O. Beu, op. cit. pg. 17—18.

Toate le vedea Horia şi le judeca. El simţea clocotul ce se ridică din adâncul poporului. El îl trăia în sine. Mintea şi inima lui frământau neîncetat chinuitoarele întrebări ale neamului său impilat.

Drumurile îi arătau pretutindeni ţara în aceeaş suferinţă. De patru ori, pentru oamenii săi răsbi până la împăratul din Viena, dela care nădăjduia, totuşi, cu unica speranţă a tuturor, că le mai poate veni vre-un bine. Dar voia împăratului Iosif, cel care în două rânduri venise până în Ardeal să caute nevoile supuşilor şi pe ale acelora, în deosebi, cari erau pentru el, împăratul Sfântului Imperiu Roman, adevăraţii săi supuşi, coborîtori din viţă împărătească, voia împăratului din nou nu putu nimic peste voia domnilor de pământ. Şi atunci Horia înţelese, în măsura în care nădejdile îi căderau, că soarta Moţilor şi a Românilor stă în fapta lor, în ridicarea cutezătoare pe pământul strămoşilor. Din trecutul de lupte şi suferinţe duhul Istoriei noastre venea să-l cuprindă şi să-l poarte spre zări de lumină mai depărtate şi mai înalte chiar, decât marginile puterii împărăteşti.

Trebuia însă câştigat poporul pentru marea hotărîre; şi drumurile lui Horia au fost neobosite. Revolta înnăbuşită de atâtea ori şi tăria călită în lupta pentru credinţă [1]) trebuiau împinse în faptă. Dar pentru poporul acesta legiuit şi cu temeri legale trebuia şi o deslegare legală. Horia cheamă deci oamenii în semnul crucii dăruite lui la Viena şi — sfântă înşelăciune pe care îndrăzneaţa sa minte o judecă singură în putere să mişte poporul spre mântuirea sa! — el îi chemă cu «poruncă împărătească» să se ridice împotriva domnilor unguri. Cu vederea clară a necesităţilor pe care desăvârşita libertate de interese personale i-o înalţă până a i-o face profetică, Horia tălmăci pentru nevoile clipei şi ale oamenilor săi cuvintele supărate ale împăratului. Aşa crescu legenda «poruncilor», care aducea un neam pe drumul marilor sale lupte istorice şi îl integra conştiinţei sale naţionale.

Mişcarea se lărgi şi se adânci de la sine. E o logică în lucruri care se impune oamenilor şi-i prinde înainte de a se limpezi în mintea lor. Dar, prin gândul celor dintâi dintre ei, ea coboară, pe măsura împlinirii sale, până la înţelegerea celor mai umili. Mişcarea se lărgi dar, spre a cuprinde întreaga populaţie românească a Ardealului — era această chiar unul din gândurile tactice ale Căpitanului răscoalei —; ea se adânci în trecut pentru a lega fapta oamenilor de azi de drepturile strămoşilor liberi şi stăpâni. Astfel se limpezi în gândul lui Horia şi în actele oamenilor, cele

1) Mulţi dintre răsculaţii din 1784 luaseră parte la mersul triumfător în Ardeal al călugărului Sofronie, în 1760—61, şi la lupta sa ziditoare pentru credinţa ortodoxă.

două mari idei conducătoare ale răscoalei din 84; ideea de neam ce opunea în luptă pe Români Ungurilor, şi ideea vechimii noastre aci, a stăruirii neîntrerupte şi a dreptului nostru neatins asupra pământului transilvan.

Mărturiile sunt numeroase în astă privinţă, în graiul însuşi al răsculaţilor. «Acum aţi gătat-o şi voi, Ungurilor, vi se iau moşiile şi ni se dau nouă», aşa îndrăsneşte să vorbească un ţăran din Ila, Iosif Buda, către un nobil ungur [1]). «Pe pământul ăsta noi suntem stăpâni», spune un altul [1]). Iar Cosma Toma din Gârbău, iobagul contelui Bethlen, nu se sfieşte să zică «ţara asta e a noastră, a voastră e ţara ungurească» [1]). Istoricul Densuşianu are astfel dreptate să noteze că pretenţiunea Românilor pentru împărţirea pământurilor era cu totul lipsită de tendinţe comuniste sau anarhice... ea se baza pe simple motive istorice... că ţara este *a lor* şi pământurile sunt *ale lor* [2]).

Însăşi întâmpinările nobilimei maghiare din aceea vreme către comisarul imperial Iankovits merg în acelaş sens: «este aşa dar evident, declară ei, că scopul lor mai înalt (al revoluţionarilor) a fost stârpirea naţiunii noastre (maghiare) şi a religiunilor necunoscute în ţară, şi 'n modul acesta dânşii voiau să aducă ţara în mâna altei puteri» [3]). Iar nobilul român de la Abrud, Alexandru Chendi, care a făcut lui Horia servicii de secretariat pentru limba latină şi limba maghiară, aduce mărturia scrisă unui ofiţer imperial «că singurul scop mai înalt ce l-au avut căpitanii răscoalei a fost să scoată pe Unguri din Transilvania şi să domnească ei» [4]).

De măsura în care dreptul acesta vechiu asupra ţării se adâncea în gândul oamenilor şi al Căpitanului lor până la afirmarea continuităţii istorice a Românilor în ţările carpatice, ne rămâne, pe lângă unele simboluri şi anume — efigiile cu crucea lui Horia şi titlul de Rex Daciae — cari, venite poate şi de la alţii, trădează totuşi tendinţele adânci ale mişcării, ne rămâne dar, o mărturie consemnată, cu puţin în urmă, de un cronicar sas al vremii. Notează acest cronicar, printre confuziunile sale, că Horia

---

1) Toate aceste mărturii sunt consemnate în documentele procesului de la Alba-Iulia, 1785. Densuşianu în op. cit. le reproduce, dând note în textul lor latin. Trimitem şi pentru alte informaţiuni acolo, pg. 122, 128—29. Ibid., pg. 151, nota 3, «... quod Regnum non Hungarorum sed Valahorum esset, conequenter Hungaros et Dominos suos terrestres ejecturi sint e propriis suis possesionibus». Certificatul assesorilor Vereş, Besseney, Isak 13, IX, 1784.

2) Ibid. pg. 151.

3) Petiţiunea nobilimii din comitetul Alba către contele Iankovits cit. de Densuşianu în op. laud. pg. 448.

4) N. DENSUŞIANU op. land. 462, declaraţiunea lui Al. Chendi scrisă cu mâna proprie şi dată vicecolonelului Kray, Abrud 5. I. 1785.

merse cu îndrăzneala sa atât de departe încât a făcut pe popor să creadă că Transilvania e dată Românilor încă de regele cel vechiu al Daciei, cu cuvintele «Dau-io-ţie» (Dau-ţie) adică ţară dăruită şi că prin urmare conjuraţiunea aceasta în contra nobilimei este o chestiune care interesează pe toţi Românii din ţară» [1]).

Cei ce caută să ne înfăţişeze răscoala Moţilor ca un diferend juridic, ca o ceartă pentru zile de lucru ale iobagilor la domni, chiar ca o luptă de clasă [2]), nu înţeleg sâmburele viu al faptei lui Horia şi puterea sa asupra destinelor româneşti. Deslegarea de foc pe care Căpitanul răscoalei a dat-o acestor probleme subalterne, înfăţişează un moment din lupta seculară pentru stăpânirea pământului dac — mai vie aci în ţara până de curând ca şi liberă a Moţilor — între cuceriţi şi cuceritori, şi acel moment anume, în care Istoria întorcându-se, autohtonii se ridică, cu primul lor pas conştient, peste domnia temporară a năvălitorilor. Al doilea pas va avea să fie 1848, al treilea 1918 şi proclamaţia de la Topliţa.

Era aşa dară o lume de gânduri şi sentimente care a coborît în faptă şi a rodit acolo, împărtăşindu-se din lumina curată şi din tăria de credinţă, dincolo de ori ce îndoieli, ale Căpitanului. Impreunarea acesta a gândului unui om cu duhul ce se ridică din pământul părinţilor şi din frământarea veacurilor trecute e esenţială în mişcările de răscruce ale neamurilor.

Ar voi unii să ne înfăţişeze mişcarea Moţilor ca fiind cu desăvârşire lipsită de «idei politice» şi de «concepţiuni sociale» [3]). Nu vom tăgădui partea de dreptate pe care, din fericire, o pot avea. Dar e aci

---

1) *Das alte und neue Kronstadt* ms. 1, 74, după Densuşianu op. cit. 460. O altă mărturie în acest sens e notată de Densuşianu din scrisoarea contelui L. Kalnoky către cancelarul Esterhazy: «Horia, după cum se vede, nu se teme să se publice de rege al Daciei în ascunsele munţilor şi în pădurile comitatului Zarand». — ibid., 460. — O primă vestire a acestei idei dacice ne este notată de prof. Lupaş în op. cit. pg. 26, însemnând că încă la 1760, «nobilul ungur G. Rettegi spunea în memoriile sale că ţăranii români s'au plâns şi fiindcă li s'a aruncat în grumaz jugul iobăgiei, cu toate că sunt mai mulţi şi mai vechi decât Ungurii în această ţară, *fiind ei rămăşiţele vechilor Daci*».

2) Interpretarea mişcării lui Horia ca luptă de clasă e dată cu predilecţie de acea parte a publicisticei noastre, care, prin logica tendinţelor sale inter şi a-naţionale şi prin originea celor cari o susţin, poartă cel mai redus interes trecutului românesc. E firesc ca ignoranţa lor istorică să acopere o apologie — singura căutată — a curentelor de destrămare a unităţii de viaţă naţională, prin opunerea elementelor ei complementare. Astfel e cutare articol de informaţie «serioasă» din 2 Aug. 1935 al ziarului *Adevărul*, unde d. Scarlat Callimachi, voind să ne dea mai întâiu chipurile conducătorilor răscoalei, ne înfăţişează pe Crişan drept Horia, pe Horia drept Cloşca şi, sub numele de Crişan o reproducere, se pare, mai puţin reuşită a lui Horia, în acel articol găsim rânduri ca acestea: «Din documentele vremii şi din scrierile istorice serioase (e ceeace autorul caută îndeosebi), reese clar că n'a fost vorba de o răsvrătire cu caracter naţionalist, ci de una cu caracter curat social. Şi, de aceea, ea nu poate fi înglobată în mişcările aşa zise naţionaliste, ci dimpotrivă, trebue încadrată în marea luptă a proletariatului mondial împotriva exploatatorilor de toate speciile». Citâm acest fragment şi exactităţile sale ca să ilustrăm o stare de spirit şi să vădim anumite tendinţe.

3) Cf. Z. PACLIŞEANU, *Revoluţia lui Horia* în *Rev. Fund. Reg.* din Oct. 1934.

mai cu seamă o greşită înţelegere. Nu este într'adevăr mişcare cu răsunet şi cu urmări în istoria omenirii, care să nu se împărtăşească din acele suflete ale lucrurilor cari sunt ideile. Departe de a le păstra privilegiul tulburilor colaţionatori de texte sau îndoielnicilor cumpănitori de biblioteci, noi vedem în ele date ale vieţii, legi, cari, şi în afara vestmântului preţios de vorbe, sunt pătrunse de caracterele tari şi de minţile limpezi ale celor simpli. Adevărurile mari ce scapă dascălilor, prin cari o societate se poate pierde, se arată uneori în graiul celor simpli cari o pot mântui.

Horia a fost acela care, în despuierea desăvârşită de interese şi ambiţiuni personale, s'a lăsat pătruns ca de săgeţi de lumină de marile adevăruri de viaţă ale neamului său, pe planul căruia îşi înălţase făptura. Orizontul oamenilor cade la limita intereselor, iar puterea lor se mişcă între ele. In stăpânirea grijilor şi câştigurilor personale stă mediocritatea vieţii obicinuite. Ci e în trăirea impersonală, în dăruirea desăvârşită către ceeace este mai mult de cât noi — un neam sau o lume — taina înţelegerii superioare şi a faptelor ridicate peste timpul omului, în veacul acelei vieţi căreia ne dăruim.

IV.

Istoria răscoalei se cunoaşte îndeobşte.

Ea ne aduce înainte, alături de Horia, pe Cloşca şi Crişan, ca pe acei cari, după el, în mulţimea ridicată a unui neam, au întrupat mai mult şi mai puternic vrerea moţească. Un jurământ înfricoşat, care la ei venea de dincolo de ei, îi legase să stea împreună în viaţă şi în moarte pentru ai lor. Şi acelaş jurământ ni-i leagă până astăzi în inima neamului. Vicecăptani ai mişcării, ei au întins cu braţ puternic răscoala şi cu gând aspru au tăiat poporului drum înainte.

Mai vechiu tovarăş al Căpitanului, pe care îl însoţise chiar în drumurile sale la Viena, părtaş al gândurilor lui şi frământat însuşi de ele, Cloşca urma, ajuta şi sfătuia pe Horia. Până la moarte şi până *în* cumplita moarte pe roată, el i-a rămas neschimbat, cum neclintit a stat şi 'n prima credinţă. Mai aprig în luptă, mai plin de mândră cutezanţă ostăşască, Crişan se mişca şi mai liber în părţile Zarandului. Era un om al faptei fără îndoieli de gând. Focul său se răspândea între oameni şi răscoala îi mergea meru înainte. Cloşca — după nimeritul cuvânt al lui Densuşianu — o aducea, numai, cu el.

Aproape o sută de alţi căpitani subalterni înmulţiau în Munţi voinţa şi poruncile primului Căpitan....

Deslănţuită dar, la Curechiu, în ziua de 2 Nov. 1784, răscoala ajunse în puţine zile — până la înşelătorul armistiţiu de la Tibru în 11 Nov. — să cuprindă Zarandul în întregime, să străbată în toată ţara Haţegului, până în marginile Ţării Româneşti, să se întindă de-alungul Mureşului, spre apus, până la Şoimuş, să pătrundă spre răsărit până la Vinţul de jos şi până la Sesciori în comitatul Sibiului, iar spre miază-noapte dincolo de Ofenbaia, la Sân-Giorgiul Trascăului, înaintând ameninţător spre Cluj. Acolo, zile de-a rândul străjile nemeşeşti au păzit înfricoşate pe dealul Feleacului, apropierea revoluţiei.

Iuţeala uimitoare cu care s'a răspândit mişcarea din Munţii Apuseni arată cât de mult era ea în consensul mulţimilor româneşti ale Ardealului. In sufletul iobagilor Horia se însutise, se înmiise, şi acum vorbea pretutindeni. Ingroziţi nemeşii unguri începeau să strige: «Câte sate românesc în Ardeal, atâţia Horia sunt». Analiştii vremii notează chiar, până în cele mai îndepărtate sate, nerăbdarea, abia stăpânită, cu care se aştepta venirea răscoalei, de populaţia iobăgită a Românilor.

A fost o deslănţuire fulgerătoare de energie telurică, în care se răsbunau veacuri întregi de înnăbuşită revoltă, de umiliri şi de fărădelegi. Focul răscoalei a cuprins şi a mistuit prea repede fragila stăpânire a domnilor de pământ. Peste o sută de curţi nemeşeşti au căzut în ruină şi mulţi dintre nobili au trebuit să plătească cu viaţa păcatele părinţilor şi ale lor.

Orice mişcare revoluţionară însoţeşte inevitabil dreptatea cerută cu un şir de excese şi de cruzimi, cari omeneşte cheamă întotdeauna lacrimele noastre. Ele sunt tristele necesităţi pe cari în răscoala Moţilor totul le explică. E drept să notăm însă aci în faţa lor şi un alt fapt care pune în lumină sufletul unui popor. Pornirile nestăpânite sunt pretutindeni ale mulţimii înfuriate, dar felul în care ele se fixează şi se lămuresc în procedări obicinuite vădeşte caracterele vieţii morale colective. La răsculaţii din 84, în sufletele cărora veacurile strânseseră atâta suferinţă şi ură, dorinţa de exterminare a nemeşilor unguri s'a domolit în curând şi s'a împăcat în aşa de creştinescul act al «botezului românesc»: domnul strein era iertat cu viaţă şi primit în comunitatea neamului, cu preţul curăţirii lui în botezul bisericii noastre ortodoxe. Astfel în scurtul răstimp al mersului înainte al răscoalei un număr foarte mare de streini au fost siliţi să primească botezul nostru. Trei zile, bună oară, cât ţinu furia ţăranilor în Abrud şi Roşia, «fură constrânşi să treacă la religiunea română — scrie

Densuşianu — 1122 de cetăţeni unguri, între cari 548 unitari, 428 reformaţi, 65 catolici şi 41 luterani»[1]).

Faptul acesta, ciudat într'o mişcare în care scopurile nu sunt religioase, vădeşte — pe lângă abaterea pe care un suflet creştinesc o caută de la faptele cele mai grozave — şi, vrednică de reţinut, trăsătura adâncă a unei mentalităţi. El arată în ce măsură credinţa strămoşească — prin puterea ce i se recunoaşte de a româniza — e socotită consubstanţială făpturii româneşti şi cât de mult creştinismul ortodox tradiţional înfăţişează pentru popor forma cea mai curată a românismului şi a omeniei noastre.

Purtarea poporului a fost dar aşa; ea a fost uneori şi altfel. Ceeace trebue să avem însă mai întâiu în faţă, în răscoala din 84, e o lume care îşi tăia un drum nou, şi nimic n'ar fi mai nedrept decât osândirea ei pentru violenţele prin cari era silită să meargă înainte. Necesităţi dureroase, ele se răscumpără, când prin ele, şi numai prin ele, se deschide un nou orizont de viaţă şi de civilizaţie.

O schimbare de soarte s'a căutat într'adevăr acolo prin fapte grele. Gândul căpitanilor ducea chiar foarte departe. Prin el un neam apăsat aspira, dincolo de libertate, la o nouă domnie naţională, cu conducători din sângele său. Ca din trebuinţa unei respiraţii normale, poporul iobăgit al Românilor căuta, în locul acuma gol al vechii clase de demnitari naţionali, întoarsă de mult de la rosturile ei şi pierdută în nobilimea maghiară, să-şi ridice o alta. Mai multe semne de acest gând ne sunt păstrate din cursul răscoalei. Un document al vremii însemnează astfel că cei doi vicecăpitani, «Cloşca şi Crişan, declarase mulţimii poporului... că după ce vor stinge pe toţi Ungurii, întreg Ardealul are să fie cârmuit de dregători de naţionalitate românească, pe care îi vor numi Horia şi Cloşca»[2]). Horia era însuşi, pentru toţi «Crăişorul»... şi dacă mişcarea lui isbutea, istoria avea să dateze de la el şi de atunci una din acele cunoscute răsturnări din viaţa popoarelor prin care încep o domnie şi o viaţă naţională nouă.

Dar Românii în 1784 n'au avut decât slava jertfei.

Răscoala pornită cu atâtea nădejdi — ea trebuia în puţină vreme să ridice întreaga populaţie românească a Ardealului — s'a oprit în curând din mersul său victorios. Nu puterea şi vitejia domnilor unguri i-au stat

---

1) N. DENSUŞIANU, op. cit. pg. 207.

2) «Per eundem Klosca et tertium ducem Krisan... inchoassemus dictum est nobis, interfectis omnibus Hungaris, totus hic Principatus, ab officialibus duntaxat Valachicae nationes per duces Hora ea Klosca denominandis administraretur». — Interogatoriul preotului Gav. Sulariu etc. din Mogos la 26 Dec. 1784. Cit. Densuşianu op. cit. pg. 149—50.

împotrivă și au stăpânit-o, nici măcar forța regimentelor imperiale. Ci la această dată când soarta revoluției începe să se schimbe, se arată fața slută a înșelăciunii, cum mai târziu se va arăta cea hidoasă a trădării. Buna credință a oamenilor din 1784 a găsit în față-i, în momentele hotărîtoare, viclenia și minciuna administrativă austriacă. Răscoala s'a oprit dar, la 11 Nov., într'un înșelător armistițiu, în care țăranii cereau totul, iar trimisul armatei imperiale, sub jurământ de credință, făgăduia foarte mult.

Când, termenul trecut zadarnic, răscoala reîncepe, cetele de țărani găsesc în fața lor «cătanele» imperiale al căror cerc se strânge ca un cleşte în jurul lor. Odată cu ele veneau, din poruncă de sus, purtătorii, cumpărați prin teamă și prin făgăduieli de răsplată, ai credinții strămoșești: episcopul Nichitici, cu protopopii și preoții ascultători de el. Țăranii sdruncinați în tăria lor de suflet, pierd, după ce în rezistența lor multe lupte au fost câștigate, pe cea din urmă din ele, la Mihăleni, și cu ea revoluția însăși.

In acest sfârșit de dramă în care omul luptă tot mai părăsit, dar tot mai dârz împotriva forțelor ce-l copleșesc, adevărata mărire a lui Horia se arată neatinsă. E, pretutindeni, omul pentru care întoarcere nu mai este. In inima sa smerită el cerea să fie împlinită voia Domnului care l-a trimis pe el. In nici o clipă făgăduielile și ispitele — și veneau destule de la stăpânirea țării pe prețul opririi răscoalei — nu l-au făcut să șovăie pe drumul început. Nobilul român, Alexandru Chendi, care venise cu cele din urmă mesagii de pace și sfaturi de oprire, îi răspunde (în graiul așa de veridic al d-lui Rebreanu):

«Acum nu mai pot asculta pe nimeni în lume. Eu oi rămânea cel din urmă, că doară eu am fost cel dintâiu și în cărțile sfinte așa scrie, să fie cel mai de pe urmă, acela care a fost cel dintâiu!» [1]).

Și cel de pe urmă a fost.

Iarna și stingerea răscoalei îl afundară, cu Cloșca, în bătrânul codru troenit de zăpadă al Scorocetului. Acolo sub cetini, Căpitanii găsiră adăpost într'o vizuină afundată, la rădăcina unui copac. Horia se adânci în gândurile sale, arzând în piept dorința unui ultim drum la Viena.

Acest drum, zadarnic ca și celelalte, Horia nu-l va mai face. Un altul îi era sortit: drumul celei mai înalte jertfe și, prin ea, drumul biruinței dincolo de moarte.

Luptei sale vii i-a fost dat să se sfârșească aci. Un om care se ridicase pentru un neam a găsit, în durerea înfrângerii, alți oameni care să-l

1) L. REBREANU, Crăișorul pg. 248.

vândă pe 300 de arginți. Și n'au fost aceștia dintre streini. Năimiți ai unui ofițer imperial, ce voia să-și sporească gradele, și ai unui pădurar ce avea să-și primească titlul său de noblețe, gornicii, al căror nume ne este păstrat, au bătut ascunzișurile munților, până la sărmanul adăpost al Căpitanilor, pentru folosul monarhiei și pentru apriga răsbunare a domnilor. Horia i-a iertat în inima sa creștinească, dar un neam nu-i poate ierta. Marea și trista parte pe care trădarea a ținut-o în istoria națională, făcând să cadă mișcări de răscruce, ca cele ale lui Horia și Tudor, ne impun aspra datorie de a nu-i uita și de a-i meni unui periodic oprobriu. E tot atât de trebuincioasă ca și pietatea amintirii eroilor, ca și slăvirea sfinților, pentru zidirea sufletească a rândurilor de generații românești, hulirea obștească, în zi de doliu național, a vânzătorilor de neam, ca singură dreptate pentru ei.

Horia în mișcătorul său testament, mărturie de smerenie și gând creștinesc, ne-a reținut aceste nume:

Horia, Vasile, policra Nicola Ursu. Anii vieții sale 54. Muierea lui Ilina, ficiori Ion 14 ani, Luca 6 ani. La alte cele nu știe nimic. Oamenii cari l-au prins: *Matieș Nuțu, Matica Onu,* frate-său *Gheorghe, Trifu Ștefan,* a lui *Neagu Andrei doi ficiori, Simion* cu frate-său; îi iartă cu toată inima...

Se păstrează în Munții Apuseni tradiția că vânzătorii aceștia ai lui Horia, «Matieștii, Dârleștii și Trifeștii», și-ar fi cumpărat făină din banii primiți și ar fi dus-o ei acasă să facă pâne din ea, «și ar fi zis unu' dintre ei către mamă-sa: mamă, să ne faci pită, că nu mai putem de foame; ea o făcut și o scos repede din cuptor un coc, l'o lăsat să se stâmpere și după ce l'o rupt în două, o aflat în el un drob de sânge cât pumnu' și o zis: no, dragii mamii, vai de voi și de capu' vostru, că ați vândut pe Horia și iată, mâncați amu sângele Horii și neamul vost tăt sărac va fi toată viața și sămânța lui» [1]).

Așa a vrut poporul să le cinstească amintirea.

V.

...Și astfel l-au dus pe Horia la moarte, în cetatea Bălgradului, cu cunună de nuiele pe cap, și astfel pe drum, cătane și streini l-au bătut și batjocorit pe cel vândut pe arginți, strigându-i «iată Craiul Valahilor!» — ca să fie împlinit cuvântul Legii că se va jertfi pe sine cel ce va zidi viață nouă.

1) LUPAȘ, op. cit. 189.

Dincolo de lanțurile închisorii, dincolo de zădarnicul proces, în care Horia n'a vorbit, s'a ridicat roata ca să frângă, alături de tovarășul nedespărțit al luptei sale, trupul iobagului îndrăsneț și să-l risipească în patru părți ale țării. Tare în credința sa pentru neamul căruia îi închinase totul, gând și putere, și din inima căruia primise lumina marilor adevăruri, Horia merse, cum ne adeverește un martor al supliciului, «fără nici o schimbare la locul destinat pentru ora cea amară a vieții sale».

O asemenea viață nu se încheie însă acolo. Ea coboară și se înmiește în viața nesfârșită a neamului. Șasezeci de ani în urmă, ea a trezit pe Iancu, peste o jumătate de secol încă ea a chemat steagurile libertății naționale. Iar cei mai de pe urmă veniți merg purtând în suflete închinate țării lumina făpturii sale de foc și de jertfă.

Tipografia „Bucovina“ I. E. Torouțiu, București

CĂRȚILE RÂNDUELII

Politică și economie

D. C. AMZĂR: Naționalismul Tineretului.
D. C. AMZĂR: Naționalismul Partidelor.
ERNEST BERNEA: Tineretul și politica.
ERNEST BERNEA: Gânduri pentru Țară nouă.
ERNEST BERNEA: Stil legionar.
VICTOR GÂRCINEANU: Din lumea legionară.
M. POLIHRONIADE: Tineretul și politica externă.

Literatură

ARON COTRUȘ: Țară (poem) (10 lei).

Oameni și locuri

ERNEST BERNEA: Cartea Căpitanilor. (30 lei).

Vor apare:

NAE IONESCU: Iuda suferă...
ERNEST BERNEA: Tradiție și Revoluție.
D. C. AMZĂR: Orizontul unei revoluții.

Numai abonându-vă faceți să apară revista

PREȚUL LEI 20.